

Zdraví, životní styl a medicína ve starověku

AMERICKÝ KONTINENT

STŘEDNÍ AMERIKA

- S a J A osídlena min. od 15. tis. BC
- obyvatelé **ze Sibíře** (Beringova úžina) – stř. A
- Mayové, Aztékové, Toltékové, Olmékové, Zapotékové, Mixtékové, Huaxtékové, ...

Olmekové

- oblast Mexického zálivu
 - státy Veracruz a Tabasco
- Xiuhtecuhtli (pán ohně)
- výbuch sopky Xitli
- vliv na další civilizace, především Maye

Zapotekové

- stř. Mexiko (stát Oaxaca)
- písmo i umění odlišné od Olmeků

civilizace Teotihuacánu

- stejnojmenné mexické údolí
- 6. st. BC
- dědici **Toltékové**
 - vliv na Maye

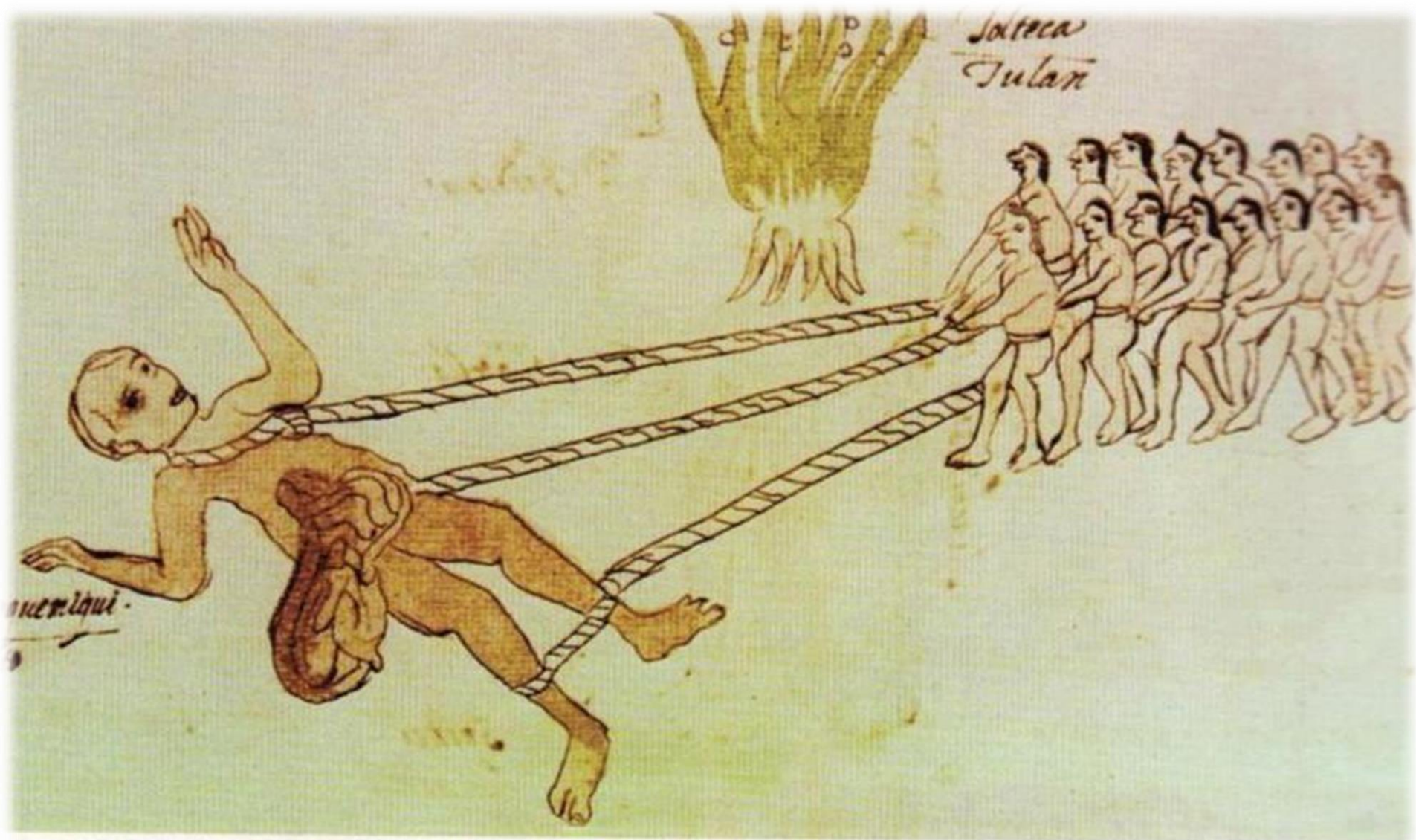
Toltékové

- kol. 900
- vynikali ve
 - stavebnictví, zemědělství, tesařině, mechanice ...
- kalendář (260 dní)
- vliv až do 16. století (Španělé)

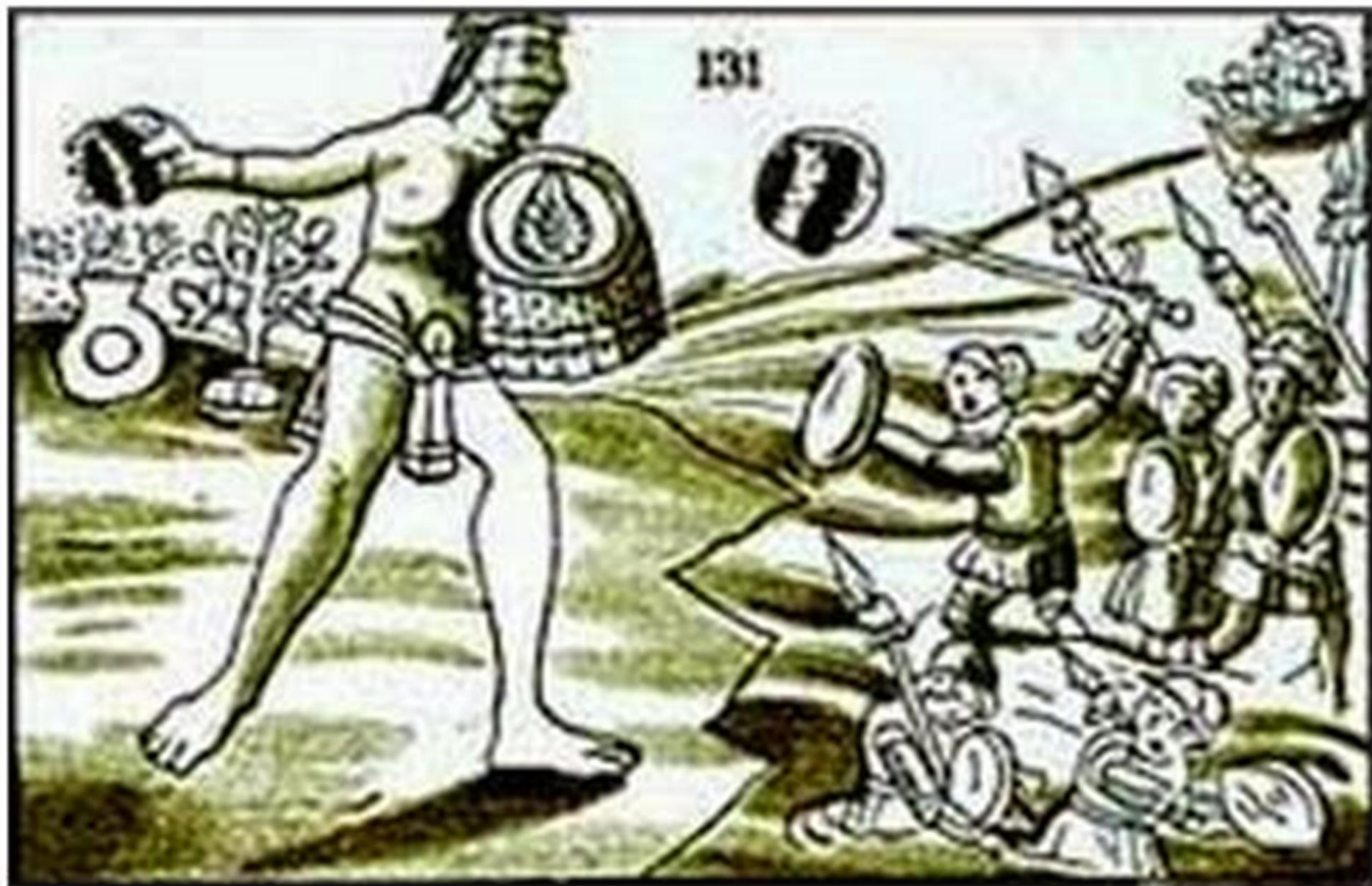
- parní lázně

4 epochy

- epocha **Vodního slunce**
 - stvoření světa nejvyšším bohem **Tolque Nahuaque**
 - za 1716 let (33 52letých cyklů) – svět zničen bleskem
- epocha **Zemského slunce**
 - svět obydlen obry **Quinametzin** (po zemětřesení téměř vymizeli)
- epocha **Větrného slunce**
 - zemi obývali **Olmekové** (zahubili obry, založili město Cholulu a osídlili stát Tabasco)
 - objevil se **Quetzalcoatl** – vytvořil civilizaci
 - poté poklesla morálka a on se **vrátil** na V
- epocha **Ohnivého slunce**
 - současnost
 - konec způsobí velký požár

34. A group of natives in the central highlands of Mexico, capturing and putting to death a giant.

Mayové

- Atlantida, země Mu ??
- **1500 BC**
- **název** – od Španělů
 - 1697 zánik (Š.)

památky:

- vyspělé **hieroglyfické písmo**
 - ne vše dnes rozluštěno
 - čteno od 1945 (Kamarozov)
 - 1562 – spáleny spisy (biskup Diego de Landa)
 - zachované knihy (4) ukazují:
 - vyspělou matematiku a astronomii (velmi přesná)
- **pyramidy**
 - víme o rituálech a obětech

Aztékové

- 1156-1324 příchod do M. ze S
 - původ snad v Cholule
- 1325 založeno jezerní město **Tenochtlán**
- vynikající **matematika a astronomie**
 - **kalendář**
 - 13 měsíců
 - rituální, astronomický
- vyhlazovací války, hekatomby obětí, kanibalistické orgie

pyramidy

Palenke

- Chrám nápisů
- **1957 Roos**
 - pyramida s chrámem na vrcholu
 - uprostřed hrobky tajemná komora
 - mrtvola s nefritovou maskou
 - na stěnách hieroglyfické písmo

Chichen Itza

- 365 schodů
- záznam času jarní rovnodennosti
- kalendář
- stroj času
 - přesný čas, zatmění Slunce, cykly měsíce, stanovení konce světa

- chrámy/ kultovní místa, ne hrobky (většinou)
- menší než egyptské
- hlína a kameny

Důraz na:

- válečnictví
- krev a oběti
- mučení
 - trhání nehtů
 - usekávání údů i hlav
 - zobrazují nástěnné malby
- **krev** zajišťovala kontinuitu světa
 - nejsilnější krev panovníka (jazyk, genitálie)

medicína

- léčiteli i zde kněží a kouzelníci
- rozšířené lidové léčitelství
- dobrá znalost anatomie a zákl. tělesných fcí
- znalost tělesných i duševních nemocí

poznatky:

- zachováno jen asi 400 receptů
- františkán **Bernard de Sahagún** – *Všeobecné dějiny Nového Mexika*
– medicíně věnovány 3 části
- *Codex Badianus* od indiánského lékaře (do lat. přel. Martin de la Cruz Badianus)

nemoci

- nádory
- zubní, oční a kožní problémy
- zažívací a dýchací obtíže
- různé epidemie, mor
- ...

léky

- víme o asi 4000 bylin a drog
 - mnohé ale neidentifikovány
- **léčiva**
 - kakao (i mix s pepřem, paprikou a černou pryskyřicí)
 - moruše
 - maso hadů
 - čokoláda vyrobená pomocí oleje (na průjem)
 - badoh

„Ten, kdo ho užívá, vidí mnoho věcí, které ho poděsí. Uvádí ve zmatek, poblouznění, posedlost. Užívali ho jako zkvašený nápoj ze semen drcené kúry a ananasové šťávy. Rozrušení brzy přechází v hluboký spánek, také zrakové a sluchové halucinace.“

• peyotl

- jen Texas a S Mexiko
- kolem 50 alkaloidů, hl. alkaloid mezkalin
- opojnější nápoj než alkohol
- barevné zrakové přeludy a tělesná a duševní pohoda
- povzbuzující účinky (dýchání, srdce)
- „božský posel umožňující styk s bohy“
- narkotikum při obřadech
- potlačení únavy a zvýšení tělesné síly
- všelék
- na rány od šípů
- na bolavý zub (čerstvě nařezaný)
- na kůži při revmatických problémech
- na spáleniny
- na hadí uštknutí
- léčba TBC
- prevence nemocí – posilováním těla
- do hrobu k mrtvým

- **sinicuilche**
 - nápoj zapomnění
 - magické účely
- **ayahuasca**
 - halucinogenní nápoj užívaný kouzelníky
- **ololiuqui**
 - semena přinášela kontakt s bohy
 - snad šlo o durman (W. E. Safford)
 - zmírnění bolestí
 - proti revmatismu

léčitelé

- kněží
- dobří lékaři (hl. Aztékové)
- **Hernando Cortéz** v dopise císaři Karlu V. zmiňoval, že není třeba do NS posílat další lékaře, jelikož se jim ti aztéctí plně vyrovnali
- **curranderos**

Jižní Amerika

- civilizace – 9000 BC
- předpyramidy v Peru už kol. 1300 BC
 - obrovské pyramidy dat. 200 AD
 - kresby „astronautů“
- kmeny a kultury
 - chavínská
 - chimská
 - Močickové
 - Inkové
 - Paracas
 - Nazca
 - Tiahuanaco (jezero Titicaca)

chavínská kultura

- několik tisíc let
- konec asi 300 BC
- do 200 AD stagnace, poté
 - S Peru močická kultura
 - J Peru kultura wari-tívanacká
 - obě vrchol asi 6. století

Močikové

- **dvojčata v Moche**
 - chrám Slunce, chrám Měsíce
- **Pachacamac**
 - pyramida a chr. Komplex (poblíž Limy)

Tiahuanaco – Tíwanaku

- brána Slunce (z andezitu)
- velká zeď v Sacsahuamánu u Cusca (1800 x 60 stop)

Nazkové

- pobřežní údolí
- Slunce, Měsíc, hvězdy
- silní válečníci
- mumifikace mrtvých
- zobrazení šamanů s léčiteľskou tematikou
- rozšířeny halucinogeny
- pohřební komora panovníka v Sinapu (3. st.)

Inkové

- největší rozkvět 10-15. století
- zakladatelé rodu Inků – od jezera Titicaca
 - Manco Capac (první Inka) a jeho manželka
- kečuánská kultura x kultura Inků
- rozloha asi jako ŘŘ
- následovníci Močiků a Chimů
- skvělí zemědělci (neznalost kola a písma)
 - ananas, arašídy, brambory (200+ druhů), kakao, kukuřice, okurky, ořechy, rajčata, vanilka
- hlavní bůh – bůh Slunce (inka byl jeho synem)
- šlechta mnohoženství, ostatní jednoženství

posmrtný život duše, zmrtvýchvstání

- vystavení mrtvých mrazivému, suchému a řídkému ovzduší v horách
- šperky, nářadí, ...
- hroby – velké mohyly (e.g. v poušti Paracas – konzervace těl pískem)
 - oploštění hlav
- ne pyramidy, ale **nadzemní hrobky** přip. včelí úl
 - tělo v poloze, kterou mělo v děloze před narozením
- panovník
 - mumifikace, vyjmutí vnitřností
 - i šperky, nádoby a 1000 služebníků a konkubín
 - mumie panovníku obsluhovány jako živí

životní styl, zdraví a péče o něj

- péče o zdraví – jedno ze základních práv
- nemocní i postižení
 - právo na péči
 - výživa státem
 - nabídka společenského uplatnění
- na svátek **Atemoztli** (prosinec, zasv. bohům deště)
 - lidé nad 70 let mohli pít víno až do opilosti
 - víno ze šťávy agáve
 - léčivý a posvěcený nápoj
 - mladým lidem jeho pití zakázáno
 - jen při obřadech
- **paricá** – slavnost šňupání tabáku (několik dní)
 - pití cyasúmy a cashirí z manioky a různých plodů, pak šňupání
 - přitom mumlání a vefukování kouře do nosů ostatních

medicína Inků

- vysoká úroveň
- mnoho koster s trepanací (přežití)
 - po opití čičou
 - zlomeniny lebky či pro únik zla z těla
- prevence nemocí
 - barvení pokožky bobulemi achiote
- prevence nemocí chrupu a údržba chrupu
 - rataňa

nemoc

- způsobena
 - zlými démony
 - magickým větrem z hor
 - božstvy horských vrcholů
 - od bohů deště
 - dna, obrna, revmatické problémy
- trest za hříchy a špatný život
- u panovníka trest za hříchy lidu
- manželka panovníka – vypuzení
- diagnóza
 - morče

léčiva

- byliny
 - tabák
 - koka
 - ...
- krev kondorů, lam, morčat
- tuk ptáků a jiných zvířat
- živočišné uhlí (spalováním ptačího peří a vlny)
 - na žaludeční potíže
- chinin
- listy koky
- aloe
- mastix – na bolesti žaludku
- jíl – při úrazech (proti bolesti a horkosti v ráně)
- arzén, měď, síra, ...

- vykuřování vonným kouřem (tabákem)
 - stoupá nahoru
- tabák – bolest v uchu
 - kouření, žvýkání, šňupání
 - šňupání i proti bolesti hlavy
 - 1650 – do Evropy

„Indiánští obyvatelé, podkuřující se listím této byliny a vdechující tento dým, občerstvují se v dobách odpočinku po horkých a těžkých pracích. Nejprve bývají trochu veselí, pak lehounce usnou.“

- šťáva rostlin *matecllu*
 - u horských potůčků
 - léčba očí – vkapáním do očí
 - dle španělských kronikářů všelék
- pouštění žilou
 - v místě bolesti či v kořenu nosu mezi obočím
- listy šalvěže
 - proti horečkám
- extrakt ze sušených plodů chilli papriky
 - na bolest svalů a kloubů
- jalapa
 - projímadlo
- šťáva ze stromu oje (druh fíkovníku)
 - proti střevním cizopasníkům

- listy djamboe
 - na střevní a žaludeční obtíže
- listy některých druhů pepřovníku
 - na pohlavní nemoci
 - močopudný prostředek
 - součást nápoje lásky
- chininová kúra
 - proti horečce a malárii

- **kokain** (*erythroxylon coca*)
 - prvně jen pro vyšší třídu
- **liána yoco**
 - povzbuzující prostředek
 - kúra a šťáva vymačkaná do studené vody
 - snídaně
 - tlumí pocit hladu a únavy
 - obdoba benzedrinu
 - obsahuje kofein + další látky (?)
- **guarana**
 - 6x více kofeinu než LY
 - příprava povzbuzujícího nápoje

% podíl na výrobě léčiv

- **domorodé léky**
 - 32% z listů
 - 26% z mízy či latexu
 - 5% ze stonků
 - 4% z květů
- **podání**
 - 64% vnitřně
 - 36% zevně
- **forma**
 - 83% směsi či nálevy
 - 17% aplikováno přímo

léčitelé

- z nevyšších tříd
 - vzdělání bylo určeno jen pro šlechtu
- nejvýznamnější na dvoře panovníka
- léčitelé ve městech a vesnicích – nižší postavení
- museli umět *quipu (kipu)* – písmo tvořené uzlíky na provázcích
- lékaři – mágové – ranhojiči
- i ženy

kouzelníci Ah

- Ah muži
- Balacanche (u Chichen Itza)
- neobyčejné znalosti léčiv
- tajemná semena ---- stav jakoby obcování s d'áblem
 - badoh či ololiuqui
 - halucinogeny
- teonanacatl – houba s halucinogenním účinkem
- toloatzin – také jimi užívané halucinogeny
- liány ayahuasca
 - schopnost vidět skrze zeď či zemi jako skrze čistou vodu
 - telepatie
 - rozmlouvání s mrtvými
- borrachera
 - věštění, diagnostika nemocí, ztracené věci

jedy

- lilkovité rostliny
 - rulík
 - durman
 - i jako halucinogen či anestetikum při operacích
 - spánek až několik dní
 - Čičibové
 - děti (zlato, pokárání)
 - i jako lék na silné bolesti a horečky
 - erythrina
 - barbasco – rostlinný jed k lovu ryb
 - kurare
 - šípové jedy využívané při lovu
 - woorari, utari = jed, ten padne, ke komu přijde
 - příprava 3 dny (tajena, složitá)
- **přídavky**
 - mločí oko
 - srst netopýra
 - žabí prst

kouzelníci na S Ekvádoru

- výluh z posvátných bylin
 - návštěva duchů a přivolání jejich pomoci
 - vyhánění duchů nemocného i s nemocí
 - přenos nemocí do předmětů
 - se zpěvem, bubnováním, pískotem do transu
 - asi i tvorba endorfinů v mozku

Amazonie

- pra-šamanka – stvořitelka země i všeho živého
 - rostliny se zlou silou vyrostly z její menstruační krve
 - Kdo se jimi živí získá tuto zlou sílu

X

- muži, kteří oplodnili pra-šamanku
 - ze zbytku jejich spermatu vyrostly dobré rostliny
- **uma** – cenná trofej indiánů Jíbaros a Munduruků
 - mumifikace hlav zabitých nepřátel

pohled na nemoc a zdraví

- dna, hemeroidy, revma ...
- velký význam – **česnek a kopřivy**
- dále využívány:
 - andělíka, bazalka, černobýl, hořkoň, hymenaea, jitrocel, kapara, lékořice, medvědice, merlík, ostropestřec mariánský, rozrazil, smilax, vavříin
- ya-ke
 - vyvolává zrakové halucinace, barevné vidiny a jiné vnímání času a prostoru

Severní Amerika

- před příchodem Evropanů používán především kámen
 - ocel od Evropanů
 - i na skalpování
- Siouxové, Apači, Navahové, Omahové, Irokézové, Pawanee, Čipevové, ...

lékařství indiánů SA

- vyspělé
- kouzelník – věštcem, čarodějem, knězem a lékařem
- význam hygieny
- zlomeniny, vyjmutí šípů z těla, zranění tomahavkem
- před větším zákrokem narkóza – odvar z narkotických rostlin
- **hadí uštknutí**
 - vysátí jedu z rány, rozříznutí postiženého místa, aby vytekla zasažená krev a léčení drogami a obklady z bylin
- obvazy z čerstvého lýka

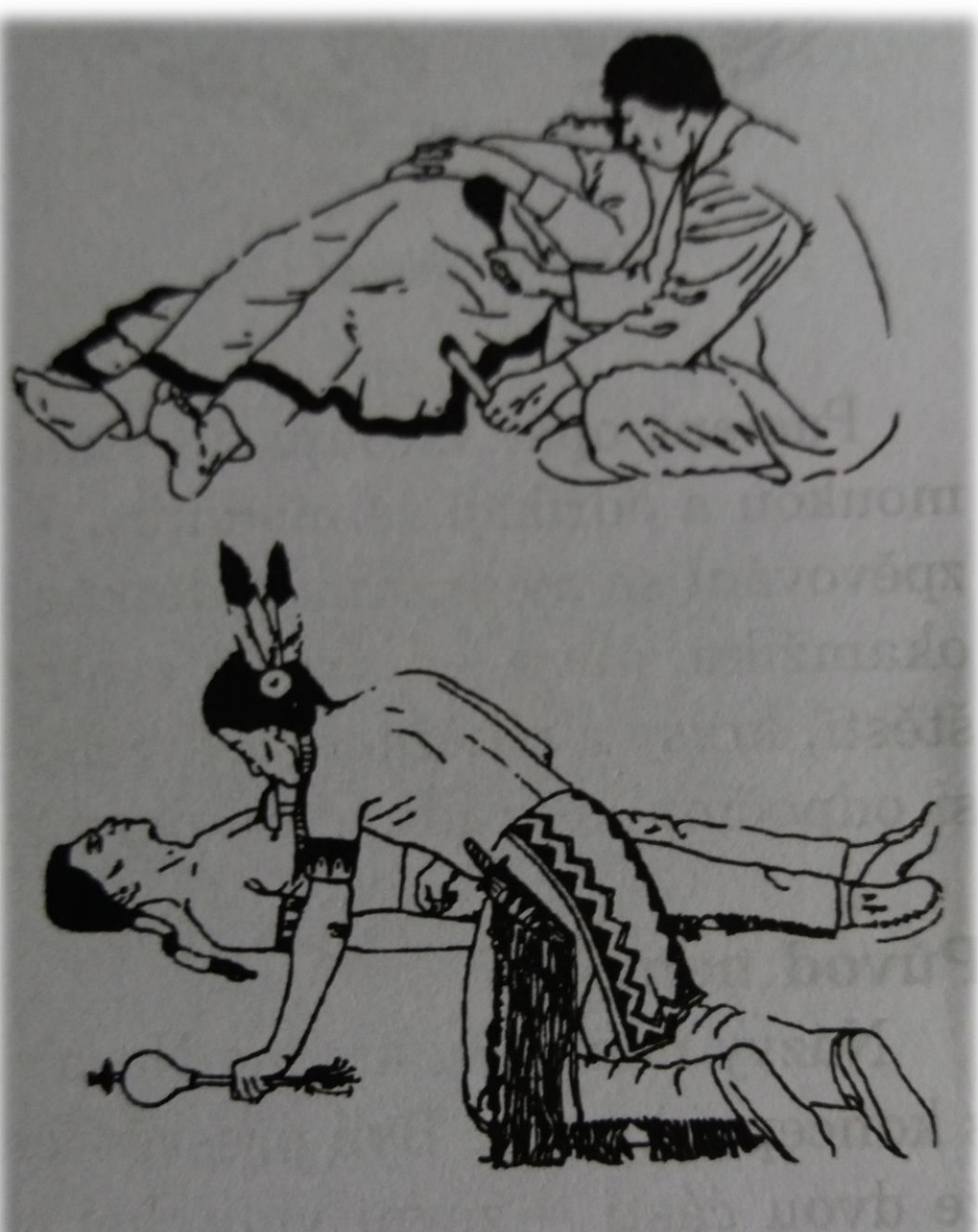
- léčení spojeno s vírou v moc Velkého Ducha a další duchy v živých věcech
- součástí léčby i tanec, zpěv, bubnování, natřásání
- získání síly VD bylo možné postěním, meditací a oddáním se silám přírody
 - možnost stát se medicinmanem
- **lékaři** – muži s chvějící se rukou
 - při diagnostice nemoci bere do rukou různé předměty, zpívá a hledá příčiny nemoci (už v kontaktu se světem duchů)

nemoc a léčba

- odplata za urážku božstva nebo nepřipustné sexuální aktivity
- **léčebný rituál**
 - vyčištění týpí, pokrytí bylinami a vykouření
 - při západu slunce
 - 2 dny čištění potem
 - vyzvracení léčeného
 - umytí a natření oleji s bylinami
 - zpěvy a chřestění ...
 - pátý den vyvedení z týpí
 - sedmý den nechán v klidu a navrácen do normálního života

Způsob skalpování.

Chřestící nástroj.

hlavní příčiny nemocí a léčba

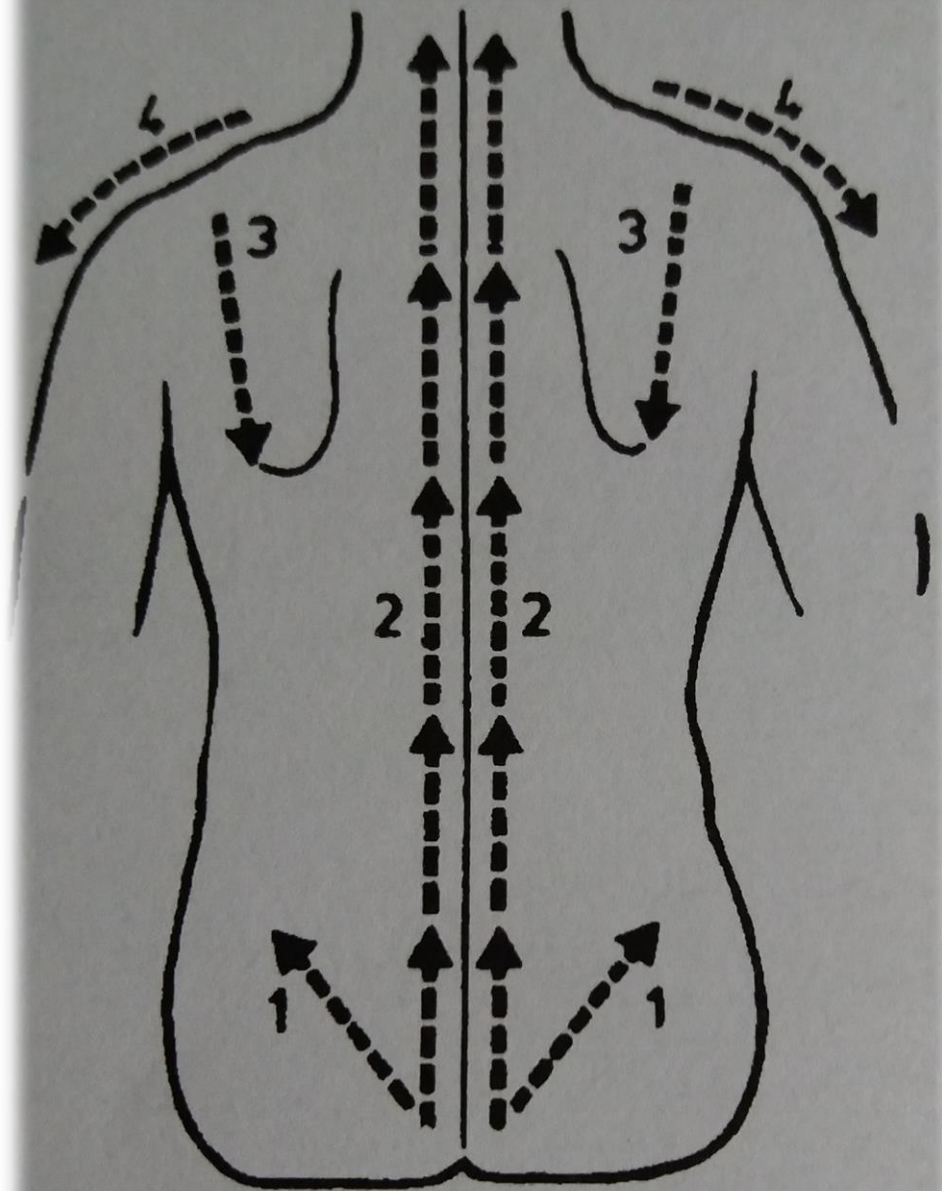
- nežádoucí chování určované zlými větry
 - léčba: zpěv *Cesty nočních mûr*
- záchvat způsobený zlým duchem či mocí čaroděje
 - léčba: ceremoniál *Posvátná cesta*
- náhodné zranění
 - léčba přírodní cestou

léčba

- často kouření tabáku s příměsí dalších rostlin
- locikové opium
 - obsahuje morfin
 - jako analgetikum, sedativum,
 - pro navození euforie
 - k uvolnění sexuální energie
- puškvorec obecný
 - posvátné afrodiziakum (kouření, žvýkání, pití)
 - obsahuje asaron a a-asaron
 - proti únavě, pro zvýšení vytrvalosti
- všehož americký
 - pro nápoj lásky

masáž

- manuální terapie
- postup:
 - vzhůru palpace
 - pak kroužení

Princip indiánské masáže.